

nje in petje. Nešteto sveč je gorelo po oltarjih in tudi ljudje so jih prinesli s seboj, jih našigali in pri njih svetlobi molili iz molitvenikov.

Giza in Ferenc sta prišla skozi zakristijo in obstala tik pri oltarju ob gosposkih klopeh.

Tedaj je zazvonilo z vsemi zvonovi. Lepo ubrano je bilo zvonjenje, čeprav ni bilo drugačno, kakor vsak dan. Pa človek si misli, da je sedaj lepše in je potem v resnici lepo.

Tudi pri zakristiji je zazvonilo. Prikazala sta se dva majhna ministranta, nato pa — Vanč.

Vanč v belem roketu, z belim ovratnikom in talarjem. Za njim je stopal Viktor in nato plebanuš. — Ferenc ga še ni videl in tudi Giza je vztrepetala, ko ga je zagledala. Spogledala sta se in stisnila, da sta čutila drug drugega.

„Pojdiva,“ se je Giza čez nekaj časa sklonila k Ferencu. „Mraz je in slab zrak.“

Odšla sta, preden so bili končani obredi.

Sever je pihal skozi noč. Nič živega se ni zganilo nikjer in svet mir je vladal povsod.

Tedaj sta se sama sredi polja prvič v življenju poljubila. Čutila sta svoja mrzla lica in tople ustnice. Pozabila sta na svet.

Na vse je pozabil Ferenc; na Vanča, na polnočnico in na ljudi. Giza je bila močnejša od vsega.

Kritika

Anton Podbevšek, Ivan Grohar. Tragedija slovenskega umetnika. Ljubljana 1937. Z 61 slikami, med temi 16 v barvah. Založba „Ivan Grohar“.

Lani je preteklo petindvajset let od Groharjeve smrti in tedaj so se naši časopisi spomnili ne le najglobljih slovenskih modernih umetnikov, ampak so zapisali tudi marsikatero bridko reminiscenco, proicirano na naš čas, ki v bistvu ni mnogo boljši in nič bolj iskren, kot je bil Groharjev. Letos pa je izšla debela knjiga o Groharju, ki obsega 360 strani in je razmeroma bogato ilustrirana. S tem bi se zdelo, da je slovensko meščanstvo v zadostni meri izbrisalo madež, ki ga je na njegovi vesti zapustila samotna smrt izčrpanega trpina. Knjige ni napisal ne kritik ne pisatelj ne sodobnik ne zgodovinar, marveč žurnalist. Čuden pojav, kakršen doslej pri nas ni bil znan. Zgodovina umetniških revolucij v XIX. stol. nam razodene, kako veliko ulogo so igrali v vsem dogajanju literati, ki so kot kritiki in včasih celo kot ideologi ne le tolmačili smisel novih del, ampak so posegli celo v tok sam in s strastno besedo soodločali pri uspehih skupin ali posameznikov. Zelo velika in zelo znana imena srečamo med njimi. Pri nas pa je literatura stala precej ob strani, ko so se likovni umetniki borili za novi slog, in so menda le enkrat izpregovorili: to je bilo ob razstavi naših impresionistov na Dunaju, ko sta Cankar in Župančič s tehtno besedo položila temelj umetniški cenzitvi naših slikarjev. Tu se je prvič in, če izvezamemo Seliškarja, doslej poslednjič manifestirala enotnost

mišljenja celotne umetniške generacije, ki je imela vsaj podzvestno enake cilje in enake težave.

Knjiga o Groharju budi zanimanje s svojim podnaslovom, ki obeta zanimivo biografijo, v današnjih dneh tako priljubljeno povprečnemu občinstvu. Podbevšek je o svojih namenih in svojih nazorih napisal knjigi kratek predgovor, v katerem pojasnjuje, da „je hotel prikazati z biografijo o Groharju zgodovino Groharjevega časa.“ Dve veliki nalogi, težavni in obširni! Pisec je v tem predgovoru označil nekaj naivnih vodilnih misli, med katerimi se mi zdi najznačilnejša, da je bil politični boj usoden za Groharjevo življenje. Tako imamo temelj in okvir Podbevškovega Groharja takoj na prvi strani določen.

In v knjigi se Podbevšek tudi največ peča s politiko. Toda ne s zrelim razmotrivanjem dogodkov, problemov, bojev in uspehov, marveč z vsakdanjim strankarskim člankom in napadom, ki ga po večini še celo doslovno ponatiskuje iz takratnih slovenskih dnevnikov. Tako je morala knjiga narasti na nesorazmeren obseg, v katerem ne le da ni prave podobe slikarja in človeka Groharja, ampak se čisto nit popolnoma izgubi v goščavi enodnevnih prepričkov. Do 70. strani beremo samo o liberalcih in klerikalcih, tam zadenemo na likovno umetnost ter na 79. strani beremo prvič Groharjevo ime. Toda tudi to bi se dalo odpustiti, če bi služil predolgi uvod za ozadje čim plastičnejše življenjske Groharjeve slike. A to pričakovanje je zmotno! Že v predgovoru namreč izjavlja pisec, da se mu ni zdelo važno, obravnavati Groharja posebej kot umetnika. Ostane torej gola biografija, zanimiva kot rezultat usodnih peripetij, časa, razmer in kot moralna vrednost.

Da, tako si je pisec gotovo zamišljal knjigo o Groharju. Toda kakor rečeno, si je delo jako olajšal na način, ki doslej pri nas ni bil v navadi. Mesto lastnih sodb je ponatisnil zelo problematičen material iz dnevnikov ter s tem komprimiral dogodke naših strankarskih bojev, katere je dobri duh porazdelil v več desetletij, na zaporedne strani. Treba je res močnega samozatajevanja, da prenesemo vse nizkotnosti in surovosti duha, nanizane v vsakdanjih napadih! Da bi to bila vsaj politična čitanka! Toda zanjo bi bil potreben kritično urejajoč duh.

Podbevšek se po vrsti peča z vsemi dogodki Groharjevega življenja in jih kolikor mogoče dokumentarično našteva in rekonstruira. Dasi je njegov postopek po večini kompilacija že znanih in obdelanih dejstev, je važen kot koncentracija materiala za bodočo Groharjevo biografijo; knjigi o slikarju in umetniku Groharju pa gotovo škodi. Naj omenim le žalostno zadevo z blagajno Umetniškega društva: Podbevšek je skušal od koraka do koraka vse rekonstruirati, izprašal je vse udeležence in sodobnike, sodne akte in zapiske ter nekatere celo faksimilirale — slika pa vendar ni pravilna, ker akti nehoti suho govore o defraudaciji, Podbevšek pa ni bil zmožen, psihološko približati umetnikovo tragedijo današnjemu bralcu. Iz kopice besed se slednjič le izlušči porazna sodba za državljana Groharja, ker umetnik Grohar avtorja vendar ni zanimal. Koliko neizmerne toplote prinaša prav tu Jakopičev opis enega samega nočnega izprehoda z Groharjem na predvečer njegovega nepričakovanega in tako krivo tolmačenega odhoda iz Ljubljane! Tu nam je po nekaj stavkih mučeni človek Grohar bližji in ljubši kot po vseh suhoparnih brskanjih med intimitetami družbe in njene žrtve. Zdi se, da je bila želja, napisati objektivno knjigo, mnogo močnejša, kot pa sposobnost in orodje. Tema „Grohar“ je slej ko prej neobdelana in čaka delikatnejšega pisca, ki bo vedel kaj o Groharjevi umetnosti ter zaradi umetnika obdelal njegovo tragično življenje. Ali bi bilo sicer res obdelave vredno?

Usodne zamenjave so zakrivilo to obsežno in malo tehtno knjigo. Pisana je precej ohlapno in brez pravega merila za pomembnost posameznih dejstev in dogodkov. Založba jo je skušala razkošno opremiti in se je potrudila. Priložila ji je celo vrsto barvnih reprodukcij, ki so razmeroma uspele. S tekstom niso organsko zvezane, ker se Podbevšek z večino sploh ne peča. Platnice s prisiljeno simboliko in ovitek z rdečo Groharjevo smrtno masko nekako ustrezajo liniji te knjige, kateri je Rihard Jakopič kot Groharjev tovariš napisal čustveno bogat uvod.

H koncu še vprašanje: ali ni ta knjiga premalo izpolnila za svojo visoko ceno? Pri nas je vera v knjigo še vedno velika. Bojim se, da jo bodo taka dela omajala.

Francè Mesesnel.

Bratko Kreft: Velika puntarija. Dramska kronika iz l. 1573 v petih dejanjih.
Izdala Slovenska matica v Ljubljani MCMXXXVII. 147 strani.

Iz snovi slovenskih kmečkih puntov, kolikor je pač najdemo po zgodovinah, je Kreft sestavil svojo „Veliko puntarijo“, dramsko kroniko iz l. 1573, kakor jo je sam imenoval.

Tedaj ko so po ostali Evropi kmečki punti že ponehali, ali bili že kruto zatrti, so se pri nas šele začeli javljati. V tedanjem fevdalnem družbenem redu, ki se je že začel umikati kapitalističnemu, je bil socialni položaj kmetov neznosen. Ker niso mogli pričakovati od nikogar pomoči, so se sami združili v uporniško zvezo, „moško punto“ imenovano ter zahtevali nazaj svojo „staro pravdo“, kakršno so imeli pred sto in več leti. Razne deputacije k cesarju niso nič zalegle, potem so se pritožili še pri gosposki v Zagrebu in ko so jih tam zavrnil, češ da so veleizdajalci, je bil s tem dan zunanji, neposredni povod za punt. Vodja tega kmečkega gibanja je bil Matija Gubec, vrhovni vojaški poveljnik pa Ilija Gregorič, ki se je takoj napotil na Kranjsko in Štajersko zbirat in navduševat kmete za splošen punt proti gosposki. Medtem se je Gubec utaboril pri Stubicah. Gosposka, ki ji je tedaj predsedoval škof in ban Draškovič, je zbrala svoje vojake in konjenike; grof Thurn je že prvi porazil del kmečke vojske pri Krškem, drugi vitezi, Alapič, Gregorijanec in Keglevič, pa so napadli Gubčevo vojsko pri Stubicah in jo po štiriurnem trdovratnem odporu slabo oboroženih kmetov popolnoma premagali, vodje polovili in odvedli v Zagreb, da bi jih tam mučili in nečloveško usmrtili. Tako sta storila znano žalostno smrt Gubec in Pasanec.

Ta snov, sestojeca po večini iz borbenih elementov, kjer je dominiralo geslo „za staro pravdo“, borba pravice zoper krivico, boj izkoriščenih zoper izkoriščevalce, boj med dvema razredoma torej, kjer ne gre za velike usode posameznikov — ta snov je predvsem zaradi svojega izrazitega socialnega značaja mikala Krefta, da bi jo dramsko obdelal in zopet priklical v naše dni del slovenske kulturno in socialno znamenite preteklosti. V svojem obširnem predgovoru, ki za razumevanje same drame ni potreben in kjer tudi ne razlaga svoje drame, pa takole utemeljuje njen *raison d'être*: „Tudi herojstvo je v njih (slov. km. puntih) večje in veličastnejše ko vse srednjeveško viteštvo, kar ga je bilo v naših krajih“. Kljub temu herojstvu je ta del zgodovine še malo raziskan, sociološko nepredelan in površen. Tudi Cankar je že imel namen porabiti to snov za tragedijo, kajti ti punti, obče človeški zaradi močnega socialnega gibanja in svojega borbenega značaja, so že sami po sebi dramski. Tudi ljudstvo ni pozabilo na vso tragedijo okoli Matije Gubca. Nastala je pravljica o kralju Matjažu, ki čaka z vojsko pod goro dneva, ko bo planil in prinesel kmetom staro pravdo in svobodo. O tej veri priča izrek: „Kadar bo kralj Matjaž kraljeval onda bo kmetič dobro kmetoval.“

Kreft je verno izbral važnejše osebe in epizode iz tiste dobe in v splošnem postavil dva kolektiva drugega proti drugemu. Voditelji upornih kmetov z Gubcem na čelu in gosposka, ki se je zbirala okoli škofa in bana Draškoviča — to sta dva tabora, ki si stojita nasproti. Iz osnovnega nasprotstva med bedno rajo in brezobzirno gosposko, v katerem mrgoli socialnih in človeških konfliktov, je Kreft razvijal prizore in dejanje, vse značilnejše dogodke vsebinsko povezal med seboj, sam dogodek punta pa mu je dal vzmet za dramatično dejanje.

Poglejmo še na kratko vsebino Kreftove drame.

Kmečki vodje (Gubec, Gregorič, Pasanec, Mogaič in drugi) so se zbrali na posvet in zborujejo, zakaj vse krivice, ki so jih jim prizadejali, so dosegle svoj višek. V ta puntarski svet pride njihov zaveznik župnik Babič in jim pove, da so v Zagrebu proglasili tiste, ki se puntajo, za veleizdajalce. Še na njihovo čast so pljunili. Med kmeti završi; razdele si naloge med seboj in začno zbirati kmete za splošen punt. Med njimi je že izdajalec, kmet Šajnovič, ki ga imajo nekateri na sumu. Nesimpatičen jim je, Gubec sam pa o tem nič ne sluti. Proglasijo splošen punt in Matkalič zlobna bedno rajo na okup.

Na drugi strani zboruje gospoda, ki je izvedela za punt in ukrepa vse potrebno glede obrambe. Med zborovalci (Tahi, Heningovica, Erdödijska, Keglevič, Sekelj in drugi) pri banu Draškoviču sicer ne vlada popolna edinost, le skupno nasprotstvo do kmetov jih poveže. Samo baronček Sekelj se bolj nagiba h kmetom kakor k njim. Celo stara nasprotnika Draškovič in grof Tahi si podasta roko v spravo. Ko izvedo za poraz kmetov pri Krškem in pride še njihov vojskovodja Alapič, se navdušujejo za zator kmetov. Celo kanonik se jim ponudi, če bi smel v to bitko. Vsi navdušeno vzklikajo kralju Maksimilijanu.

V tretjem dejanju je prikazano bojišče; najprej mora Gubec še kaznovati kmete, ki se niso pokoravali disciplini. Pasanec ubije sina, ki ni njegov temveč Tahijev, Šajnovič se izkaže za izdajalca. Grofič Sekelj bi rad pomagal kmetom, a je vezan na gosposko. V spopadu kmetje klavrno propadejo, nekateri se razbeže, druge pobesijo, Gubca, Pasanca in župnika pa žive vlove in jih odvedejo na natezalnice v Zagreb.

Nato se od zmage pijani grofje norčujejo na račun kmečkih voditeljev; pijani so zmagoslavja. Ko dobi Draškovič kraljev odgovor z Dunaja, ki odobrava njegove predloge o načinu smrtnih kazni (kronanje z razbeljeno železno krono) in prav tako zatiranje protestantizma, nastane med njimi razdor. Grof Tahi in njegova stranka se čutita prevarana in pokazeta banu hrbet (Erdödijska, Keglevič itd.) A že na cesti zadene Tahija kap v trenutku, ko je hotel prekleti Draškoviča.

V zadnjem dejanju se ujeti uporniki med sabo tolažijo, negotova bodočnost je pred njimi. Mednje privedejo še nove upornike (Gregorič in Gušetič) in zdaj premišljajo, zakaj so propadli. Naposled jih smejo obiskati njihove žene in hčere, zadnje slovo, nato pa odvedejo Gubca in Pasanca na morišče. Ker je ravno pustna nedelja, jim po zagrebških ulicah vzklikajo: „Živel kralj Gubec, živel pustni kralj!“ Ostali v ječi se dalje tolažijo in verujejo v svobodo in pravico in na koncu še optimistično zapojejo. Počasi — zastor...

Borba teh dveh taborov, ki je iz koncepta že jasno razvidna, je vsebinsko dokaj spretno izvedena; polna je zapletkov in drama je popolnoma simetrično zgrajena z vrhuncem v sredini in z razpletom v ostalih dveh dejanjih. Ta, v obrisih pravilno nakazana zasnova, kamor je Kreft vnesel vse znamenitejše dogodke je le nekoliko razvlečena in včasih se približa zgodovinskemu poročanju v obliki dialogov. To zunanje ogrodje in konstrukcija ki naj bi to dramo vezala, bi morala biti še izpolnjena — rekel bi — z mesom, z notranjo

razen zgolj konstruktivne zasnove zde perspektive notranjega dejanja nekam zaprte; kakor bi pisatelj končal dramo tam, kjer bi jo lahko šele začel. Kar je v življenju poezije, stremi oblikovno najbolj k drami; v njej išče svojih najvišjih izrazov, notranjega dejanja v odnosih med ljudmi; to ustvarja atmosfero, da začutimo okoli sebe svet, ki je plod fantazije, osvobojene vseh dramatskih in teatralnih pripomočkov. Vsega tega v Kreftovi drami ni mnogo. Čeprav lahko najdejo v drami čustva in vsi človeški nagoni svoj najčistejši izraz, je Kreft to nekam zanemaril. Kljub ostri in zabeljeni satiri in jedkim dialogom je dal svojim junakom premalo topline. Včasih se vidi, da se iziživlja v nekem še ne povsem prečutenem socialnem nerazpoloženju, kateremu — poleg spretno izvedene fabule — še ni dal prave umetniške oblike. Širšega izdelovanja, razraščanja čuvstev in raznih usod ni dovolj razpredel.

Ob pregledu prvega dejanja imam vtis, da se tudi s psihologijo ni prida potrudil v tej drami. Odločitev za punt bi morala biti bolj utemeljena v značajih teh postav; pokazati bi bilo treba atmosfero puntarskega komploata, kako se kmetje pripravljajo za zadnji korak, ki je njihov edini izhod v življenju; malo brez upa zmage gredo v boj in v tem preobilju trpljenja se mi zde Gubčeve besede optimistično pretirane: „Nič ne škodi, bo že boljše, vse bo še drugače, lani je bila slaba letina, letos je lahko dobra.“ V brezupnosti položaja, v katerem so, je ta vera nekam nemogoča, bolj teaterska. Ista je razlika v prizoru, ko Gubca nenadoma popade divji bes; to je pač efektno, ni pa umetniško dovolj izvedeno. Marsikaj gre na račun teatra, ali dramska resnica to ni. Tako stoji dramsko dejanje iznad značajev, ki ostajajo skriti nekje v kolektivu, individualno ne dosti specifizirani, precej slični med seboj, neizdelani, suhi. Res je čutiti neko kolektivno gibanje, vendar je Gubec sam nekam preslovansko pravičen in kljub temu, da „kmet počasi misli, a pametno,“ je vendar preveč neokreten, ves trd še, prem; morda je temu tudi nekoliko krivo že zakoreninjeno mnenje, kakršno izhaja iz pravljice o kralju Matjažu. Tudi ob banu Draškoviču se je pisec nekje raznežil in malo na debelo risal: zbrana gospoda zgoraj v dvorani čuje s ceste petje kmetov, ki gredo vklenjeni po cesti pod oknom in pojo. To je psihološko pretirano — klavrna vdanost in kapitulacija. Kreftov ban Draškovič, ki je sam preskrbel in določil kazni, pa de:

„Gospoda, lahko se je iz njih norčevati, toda zdaj jih poslušajte, v ječe, na natezalnice, v smrt gredo in pojo... ali ni to junaško... Koliko jih je med nami, ki bi zmogli isto!“ Dvomim, da zadene tak dramatičen patos tudi na pravo čuvstvo, v okolnostih pa lahko doseže efekt, na kar je preračunan. Podobno naglo preskoči v risanje prej tako premo, na življenje in smrt junaških upornikov, ki se razlezejo, ko jih polove: „čast, čast, zdaj nas boste mučili, kaj krvosesi!“ „Naj nas rajši takoj pobesijo.“ Prehiter prehod v kapitulacijo; napol prijateljsko se začno pogovarjati s svojimi smrtnimi sovražniki. Dobro so se mu posrečili nekateri momenti in bobnar Matkalič je brez hujšega patosa zadovoljivo obdelan v svoji malo kmečki naivnosti; dalje je še nekaj karakterizacij, ki se skladajo z duhom vse te puntarske drame; na primer, ko divja, izdajalska kmeta povesta: „Mi smo s Pušče doma, kjer dobro jutro z nožem voščimo, lahko noč pa s sekiro.“ Najbolj se razživi Kreft tam, kjer se lahko svobodno razgiblje njegova sarkastična satira, polna jedkih dialogov, z razkrivanjem raznih intrig in malenkostne človeške zlobe — vse to pa ostane hladno in ne seže do živega. Kreftovo karakteriziranje oseb v oklepaju ni zmeraj zanesljivo. (Slične Gogoljeve karakterizacije oseb so točne in se skladajo z vsako besedo, ki jo te izgovore.)

ki je bil precej neodločen, karakteriziran kot odločen, krvoločnež Tahi kot „zviti starec“; mislim da je bil nekoliko hujši kakor samo zviti! Z neko „zvito“ dostojnostjo in navidezno obzirnostjo otipava Kreft to gosposko, ki mu ostane tudi v luči njegove sarkastične satire tuja. Uveljavlja se bolj kot nasprotnica kmetov, v kontrastu je podčrtana, sama po sebi pa ni dovolj teatersko zanimiva, čeprav bi lahko na pr. Tahijev tip stal sam zase. Tako so vsi boljše opisani v kolektivu, kot enotna družba, kakor pa posamezniki. Dame, ki nastopajo (Hleningovica, Erdödijska) ne posegajo kaj prida v dejanje, nimajo posebnih vplivov ali odnosov do kogar koli in stoje daleč v ozadju. Te vplivajo le nekam pomirjajoče kot dostojna ženska štafaža. Med vsemi puntarji komajda opazimo lirične ljubezenske scene med Mogajičem in Gubčevo hčerko Maro, ker so mimobežno skicirane, zato pa je preglasna Gregorička; čim se pojavi, jo že odvedejo, prav tedaj, ko zrasede naše zanimanje zanjo. Dejanje se pretrga in to se ponovi še večkrat: nekateri pridejo, zakriče in zopet odidejo in s tem niso doprinesli k notranjemu razvoju dejanja ničesar, temveč so ga raztrgali. Snov je velika, borita se dva cela kolektiva, mnogo je oseb — Kreft se ni zadosti pomudil ob človeških individuih. Poglobil se ni v specificiranje, v značaje posameznikov; ustavil se ni ob sceni, da bi obdelal toplo doživetje, podprto z življenjskimi spoznanji in modrostjo. Našel ni prilike, pokazati tudi druge strani teh ljudi, šlo mu je za zunanje dejanje, za dogodke. Ob njih pa postave niso postale karakteristične. Le kjer se je dotaknil patoloških strani, so mu nekatere stvari uspele. Bedna in nemočna Matkaličeva zmedenost je v svoji naivnosti in preprostosti verjetna. Prav tako prizori z njim in hinavcem Šajnovičem, ki ga Matkalič krsti za stenico; v vsej svoji naivnosti nekaj pravilnega sluti, medtem pa nima vodja Gubec pojma o Šajnovičevem izdajalstvu. S tem seveda izgubi tista Gubčeva „kmečka zvito“, pridobi pa manjvredna figura, kakor je Matkalič. Kajpak da takšne pretiranosti občutno motijo, preveč razločno zeva zadaj konstrukcija, v tem primeru Kreftova pristranost.

Stvar zase je, zbrati vse zgodovinske epizode, a popolnoma nekaj drugega je, logično jih vplesti v tok dejanja, oživeti z njih pomočjo ljudi. Drama je preveč razvlečena, zadnje dejanje celo. Med polovljenimi puntarji, ki jih že vse od prej poznamo, ni več pravega dejanja in vsemu da zgodovinski kolorit, patino le to, kako Gubca uklenejo in ga odvedejo po ulicah v posmeh ljudstva. Ta epizoda za dramo ni potrebna; vnesena je zato, da bi se videlo, kako je zares zgodovinska drama o Matiji Gubcu. Pisatelju je šlo za zgodovinsko točnost, za bledo rekonstrukcijo, zakaj v obrisih nakazanih odnosov in predvsem intrig med temi figurami se je s svojo besno satiro izgubil v snovi, ki je ni v sebi prekvasil, donosil in vzljubil. Dejanje razvozlava z bolj tehnično teatralnimi pripomočki; naglo in nervozno niza prizore in razplete, se naivno veseli in preskakuje v kombinacijah, ker ni tej veliki snovi dorasel. Uhaja mu iz rok, da včasih preveč po kmečko zakolne, posiljuje ga snov in socialna tendenca, njegov borbeni naturel se ne more pomiriti. Tako ostajajo te njegove figure brez duše, shematične in preme. Kolikor bi rad snov posilil, mu ne uspe. Morda niti ne prevladuje toliko tendenca, kakor Kreftova ideja, ki še ni meso postala; prenervozno vihrava je, jedka in včasih prekričava, sarkastična.

V celoti pa je „Velika puntarija“ zgodovinska rekonstrukcija, arhitektonska neizdelana, nikakor ne tragedija; zadnje dejanje bi se moralo končati elegično in ne z naivno optimistično pesmijo, ki vse nastrojenje nasilno zaključí. Kljub vsemu ima mnogo prizorov in zapletkov, ki pestré dejanje in bodo publiko za-

nimali. Drama bo morda imela tudi odrski uspeh, ker je vendarle pomembna kot — sicer nepopolna — kronika revolucionarnega kmečkega punta.

Preprosto opremo knjige nekoliko požive ne najboljši lesorezi, ki se skladajo s snovjo v drami.

R. Mačus.

Ivan Prijatelj, Borba za individualnost slovenskega književnega jezika v letih 1848—1857. V Ljubljani 1937. Založilo Slavistično društvo. Str. 134.

Delo, ki so ga izdali Prijateljevi učenci v spomin svojega učitelja in z namenom, da mu postavijo na univerzi viden spomenik, so lahko po pravici imenovali tudi spomin sebi in narodu. Že ko je izhajalo na bolj akademskih straneh Časopisa za jezik, književnost in zgodovino, je marsikomu dalo v roke zgodovinsko preizkušene dokaze za neizvedljivost kakršnegakoli ilirstva, ga z njimi razveselilo, potrdilo in spodbodlo, da je še bolj mirno nadaljeval po edino pravi slovenski poti. Marsikomu, ki sam ni preveč premišljeval, koliko velja jezikovna in ž njo združena kulturna preteklost, koliko narodne samozvesti in odpornosti izvira iz njiju, pa je moralo to obravnavanje odpreti oči in ga približati jasnosti. Ker Slovenci še zmeraj mešetarijo za svoj jezik in bi se ga nekateri, kakor se vsaj čuti iz njihovih besedi, radi iznebili, ni bilo odveč, da je izšel spis v knjigi, ki je kljub svoji svečani postavi vendarle bolj dostopna ko znanstven list.

Boj za neko še iskano jugoslovanščino ali vseslovanščino ali za nek že veljavni slovanski jezik, ki naj bi zamenjal slovenskega, je razložil Prijatelj iz psihološkega stanja slovenskega človeka. Udje majhnega naroda, zlasti obmejni, ki najbolj čutijo nevaren pritisk germanizacije, vidijo posebno v trenutkih malodušja, pa tudi v časih slovenskega navdušenja, rešitev le v številčnosti, svetujejo večje zveze po zgledu močnih Nemcev in Italijanov, ne da bi računali z različnimi razmerami, ki ne dovoljujejo posnemanja, ne s slovanskim individualizmom, ki se ne mara uniformirati. V svojem milem romantičnem idealizmu, ki je v svoji cvetlični obleki in sladkobnem besedišču naiven sad dvojne mladosti mladih narodnjakov, ki so sinovi vstajajočega, še nepreizkušenega naroda, menijo, da bodo tudi drugi narodi stopili toliko nasproti kakor mi. Ne da bi si delali skrbi, ali bodo uspeli pri vladi, ki bi se bila gotovo bala politične združitve, tudi ne računajo, kako se bo novega jezika naučilo ljudstvo, ki bi bilo tako odrezano od višje izobrazbe, medtem ko bi nedemokratični „gosposki“ jezik zgubil žive vire iz narečja in se tako izpodrezal. Praktični realisti okoli Bleiweisa in Novic se niso mogli predajati meglenemu zanesenjaštvu in eksperimentiranju s tako važno zadevo, kakor je jezik. Če so hoteli izobraževati preprostega človeka, pridobivati odtujene, so morali ostati pri domačem jeziku, ki je imel že preteklost, in ž njim izpričati, da se obdrži, kar je živo in naravno, ne pa umetno, pa tudi, da je mogoče nadomestiti veliko število z resnično kulturno intenzivnostjo. Dasi niso bili brez jezikovne romantike, so vendarle sprevideli nezmisel in jalovost mešanja jezikov in tudi to, da so bili le Slovenci tisti, ki so hoteli popuščati, medtem ko se n. pr. Hrvati in Srbi za kaj takega še zmenili niso. (Še novejša Breznikova raziskavanja so potrdila, da so Hrvati sprejeli neznatno število besed iz slovenskega jezika, medtem ko so jih pri nas na debelo sprejemali od Hrvatov in Srbov.) Njih treznejša misel je zmagala in uspeh boja, ki se je sicer pozneje še večkrat razvnel, je bil le bolj vseslovenski književni jezik, s katerim so bili še bolj povezani koroški in štajerski Slovenci, ki so se prej tudi zaradi odrinjenosti nekam rajši odpovedovali slovenskemu jeziku. Tega zadnjega momenta, da so se Korošci in Štajerci čutili premalo upoštevane v slovenskem književnem jeziku, Prijatelj ni poudaril, dasi zveni jasno iz njihovih pr

minila, zlasti pri starejšem rodu, ki se n. pr. upira preveč kranjski izreki književne slovenščine.

Trstenjak, ki je bil sam nekdanj vrazovec, je v tem boju zapisal, da je stari greh Slovencev ta, da so preveliki idealisti. Če gledamo iz današnjega časa na vse te in poznejše zedinjevalne napore in pričakovanja, da bodo tudi drugi Slovani toliko nespametni, da bodo zapuščali svoj jezik in se zaradi števila Slovencev bližali nekemu nemogočemu skupnemu jeziku, potem lahko vržemo nanje hujšo obsodbo: politična nezrelost mladega, komaj prebujenega naroda. A če vidiš, da ljudje še vedno pisarijo in strašijo z edinostjo, kljub vsem tako jasnim in neovrgljivim dokazom iz naše (primeri še druge Prijateljve spise o tem vprašanju) in tudi tuje preteklosti o nemogočnosti umetnega jezikovnega združevanja, je treba imenovati tako mišljenje in delovanje ne samo nezrelo, ampak že poniglavo. To je tista slovenska neznačajnost, hlapčevstvo, ki se noče samo poprijeti vladanja in se sramotno prodaja in ki mu je izvor v pomanjkanju pogumne narodne samoza vesti. Svojo poniglavo korajžo kaže le s tem, da straši z odpadom, da zavedno širi zedinjevalno zmešnjavo z uvajanjem romanskega pojmovanja naroda. Izraz te zavedne zmešnjave, ki jo vodijo majhni strankarski nagibi, je ime narodno edin stvo, s katerim tako nemogoče in neodgovorno mahajo na eni in na drugi strani. Tujega ali nekega zedinjenega jezika pa se vendar nihče ne upa poprijeti, ker ga ne zmore.

Spisu je dodan v francoščino preveden lep posnetek (dr. A. Slodnjak), ki naj bi seznanil tujce s Prijateljem in z dognanji objavljenega dela. Mislim, da je v njem izražena domneva, da je stala Bleiweisovi slovenski skupini ob strani avstrijska vlada, neprimeren in odveč, ker ni pobrana iz Prijateljvega dela in meče tako brez potrebe na slovensko prizadevanje senco, kakršne ni zaslužilo.

Oprema knjige je, kakor rečeno, nekoliko svečana: oblika Prijateljvih Profilov, šumeč debel papir, zelo lep tisk, platnice v rjavi barvi, ki bo, menim, trpežnejša kakor pri Profilih, v primerni opremi ing. arch. D. Serajnika. Pred naslovom je natisnjena slika Prijateljve posmrtni maske, kakor da bi hotela človeka navaditi na misel, da je zares moglo tako hitro miniti tako veliko življenje, ki smo ga upali prav zadnje čase razjasniti in ga odvrniti s samotne in že bolestone poti nezaupanja, s katerim se je ogražal naš profesor. Izginila je zemeljska prikazen njegovega spremenljivega obraza in gibčnega duha, ki se je izražal v njegovi besedi, ostal nam je trajnejši njegov izraz, njegovo delo.

Lino Legiša.

Naši problemi

Tendenca nemškega gospodarstva na jugovzhodu Evrope

„Kaj je v našem času naravnejše kot dejstvo, da pripravljajo gospodarstveniki pot diplomatom.“

(Samouprava, 8. junija 1937.)

Razvoj nemškega kapitalizma je bil, če ga primerjamo s klasičnim, angleškim tipom, nenaraven. Ne le, da se je začel mnogo kasneje, pač pa se tudi ni razvijal vzporedno z naraščanjem narodovega premoženja in je njegov hitri razvoj vodil k stalnemu obuboževanju Nemčije. Njena zunanja trgovina je bila v tej dobi razvoja skoraj neprestano pasivna (l. 1890 za 809 milijonov mark, l. 1900 za 1145 milijonov, l. 1910 za 1459 milijonov in l. 1913 za 670 milijonov mark). Od l. 1871.